

המתחיל במצווה הוא גומרה

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: נֶקֶם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמְּדִינִים אַחַר תֹּאסֹף אֶל עַמִּיךָ: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר הִחְלַצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לְצַבָּא וַיְהִי עַל מַדִּינָן לְתַת נִקְמַת ה' בְּמַדִּינָן (במדבר לא א-ג).¹

במדבר רבה כב ד פרשת מטות – למה פנחס ולא משה

"וישלח אותם משה ... ואת פנחס בן אלעזר הכהן" (במדבר לא ו). הקב"ה אמר למשה: נקם נקמת בני ישראל - אתה בעצמך, והוא משלח את אחרים! אלא מפני שנתגדל בארץ מדין, אמר: אינו בדין שאני מצר למי שעשה בי טובה. המשלח אומר: בור ששתית ממנו מים אל תזרוק בו אבן ... ולמה שלח פנחס? אמר: מי שהתחיל במצווה הוא גומרה. הוא השיב את חמתי והכה את המדינית, הוא יגמור מצותו.²

קנאותו של פנחס

ירושלמי סנהדרין פרק ט הלכה ז: וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. מה ראה? ראה את המעשה ונזכר להלכה: הבעל ארמית הקנאים פוגעין בהן. תני: שלא ברצון חכמים, ופינחס שלא ברצון חכמים. אמר רבי יודה בר פזי: ביקשו לנדותו, אילולי שקפצה עליו רוח הקודש ואמרה: "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם וגוי".³

בבלי מסכת סנהדרין דף פב עמוד ב: "ויעמד פינחס ויפלל" (תהלים קו ל). אמר רבי אלעזר: "ויתפלל" לא נאמר, אלא "ויפלל" - מלמד כביכול שעשה פלילות עם קונו. בקשו מלאכי השרת לדחפו, אמר להן: הניחו לו, קנאי בן קנאי הוא, משיב חימה בן משיב חימה הוא.⁴

מדרש תנחומא פרשת עקב סימן ו – יהודה ומשה

"כל המצוה אשר אנכי מצווך היום תשמרון לעשות" (דברים ח א) - אם התחלת במצוה הני גומר את כולה. למה? אמר רבי יוחנן: כל מי שמתחיל במצוה ואחרי כן בא אחר וגומרה, נקראת על שם גומרה. ממי את למד? ממשה. כיון שיצאו ישראל ממצרים, מה כתבי? "ויקח משה את עצמות יוסף" (שמות יג), כל העם עוסקין בבזיה ומשה היה מטפל בעצמות יוסף ... נסתלק משה במדבר ולא נכנס לארץ, הכניסו ישראל עצמות יוסף וקברו אותן ותלה המצוה בהן, שנאמר: "ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם" (יהושע כד). לכך אמר להם: "כל המצוה אשר אנכי מצווך היום תשמרון לעשות".⁵

¹ ראו דברינו [בור ששתית ממנו מים](#) בפרשה זו בשנה האחרת שגם בהם פתחנו בפסוק זה המצווה את משה לנקום את נקמת מדין, אשר החטיאו את בני ישראל בשיטים. ושם כבר הזכרנו את המוטיב המשלים של המתחיל במצווה. התחלנו ולא גמרנו ועתה הגיעה העת לגומרה (וקריינא דאיגרתא איהו להווי פרוונקא, קורא האיגרת הוא השליח, סנהדרין פב א ובהקשר עם פנחס). ונעיר כבר כאן שהביטוי השגור יותר בלשוננו היום הוא: המתחיל במצווה אומרים לו גמור. אבל מטבע הלשון במקורות הוא כפי כותרת הדף: המתחיל במצווה הוא גומרה כמו גם: אין המצווה נקראת אלא על שם גומרה.

² מקור ראשון לכלל שאנו דנים בו הוא מלחמת מדיין בפרשתנו. מדוע משה לא משתתף בה? – בור ששתית ממנו מים אל תזרוק בו אבן, כלל שכאמור דנו בו בפרשה זו בשנה אחרת. אבל מדוע דווקא פנחס מתפקד ככהן משוח מלחמה באירוע זה, ככתוב: "וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלְף לַמִּטָּה לְצַבָּא אֹתָם וְאֶת פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לְצַבָּא וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצְצֵרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ" (שמות יג). התשובה: מי שהתחיל במצווה, הוא גומרה. כמובן שניתן לתת גם תשובות אחרות, וכי למה שפנחס בנו של אלעזר שהוא כעת הכהן הגדול (אחרי מות אהרון בפרשת חוקת) לא יהיה הכהן המשיח למלחמה? האם צריך סיבה מיוחדת? אבל המדרש לא ייתן לעניין זה לחמוק ללא דרשה מתאימה, ללא הפקת לקח ולימוד: מי שמתחיל במצווה, מצווה עליו להשלימה ולגומרה. אין להניח דבר מצווה עשוי למחצה. ולעניין כהן משוח או משיח מלחמה, ראו מסכת סוטה פרק ח משנה א והפרק כולו.

³ זה סוג נידוי מאד מיוחד. נידוי או נזיפה הוא בין חכמים באותו הדור: עקביא בן מהללאל, רבי אליעזר בן הורקנוס ורבי מאיר. איזה מן נידוי הוא לפנחס? שלא יזכירו את שמו? מעין גניזה של ספר שלא רצו להכניס לכ"ד הספרים (יחזקאל, קהלת, שיר השירים), או נידוי מהעולם הבא דוגמת אלה שנזכרים בפרק חלק: אחאב, מנשה, גיחזי וכו'?

⁴ בדברינו [קנאות פנחס מול קנאות אליהו](#) בפרשת פנחס, עמדנו בהרחבה על גישות חז"ל השונות לקנאותו של פנחס, חלקן כמו בדרשה זו, הסבורות שמעשיו לא היו פשוטים כלל ועיקר. אבל מדרש במדבר רבה בו פתחנו, המייחס לפנחס את מקור הכלל המתחיל במצווה הוא גומרה, יכול להיחשב כשייך לקבוצה שאינה שוללת את מעשיו. אדרבא, מעשה הקנאות הוא התחלה של מצווה שכעת יש להשלימה. האסכולה הנגדית יכולה כמובן לטעון ולומר: דא עקא, שמה שהתחיל שלא ברשות ומדעת עצמו, נעשה כעת בצורה מסודרת ובהוראה מגובה וכאילו לומר לפנחס: זו הדרך לגומרה, ככה תשלים נכון את שהתחלת בקנאות עצמך, לא בפלילות עם קונך אלא בפלילות על דעת קונך ובשליחותו. ואם כך, הרי זה פירוש חדש לכלל המתחיל במצווה הוא גומרה: (גם) אם התחלת מצווה או מעשה כלשהו באופן לא ברור, תגמור ותשלים כראוי וכיאות.

⁵ מקור שני לכלל שאנו דנים בו, הוא משה התחיל במצוות העלאת עצמות יוסף ולא זכה להשלימה. בעת שכולם עסקו בשאילת כלי כסף וכלי זהב ממצרים, טורח משה בהעלאת ארונו של יוסף: "מלמד שכל העם היו עוסקין בביזה והוא עוסק במצוה" (תוספתא סוטה ד ז). ראו סיפור זה בהרחבה בגמרא סוטה יג ע"א: "בוא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו, שכל ישראל כולן נתעסקו

אמר רבי ינאי: כל המתחיל במצוה ואינו גומרה קובר אשתו ושני בניו. ממי אתה למד? מיהודה, שנאמר: "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו". ישבו לפרוס על הפת, אמר להם: הורגים אנו את אחינו ומברכים? שנאמר: "ובוצע ברך נאץ ה' " (תהלים י ג). לכך כתיב: "מה בצע וגו' לכו ונמכרנו לישמעאלים". ושמעו לו שהיה מלך.⁶ ואילו אמר להם להחזירו אל אביו היו שומעין לו. אלא התחיל במצוה ולא גמרה. לפיכך, המתחיל במצוה היא גומר את כולה.⁷

בראשית רבה פה ג – יהודה הוא מקרה מיוחד

ר' יהודה בר סימון ורבי חנין בשם ר' יוחנן: כל מי שהוא מתחיל במצוה ואינו גומרה קובר את אשתו ואת בניו. ממי אתה למד? מיהודה. "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו" - היה לו להולילו על כתיפו אצל אביו. מה גרם לו? קבר אשתו ובניו. רבי הונא בשם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי: כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה ואחר בא וגומרה, היא נקראת על שמו של שני. זהו שכתוב: "ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל" (יהושע כד לב). ולא משה העלם? שנאמר: "ויקח משה את עצמות יוסף עמו" (שמות יג יט)! אלא לפי שנגזר עליו שלא יכנס לארץ, וְאֵלוֹ נִטְפְּלוּ בָהֶם, לפיכך נקראת על שמו.⁸

ירושלמי מגילה פרק ב הלכה ז – במצוות העומר

... והא תנינן: קצרוהו ונתנוהו בקופות והביאוהו בעזרה והיו מהבהבין אותו באור כדי לקיים בו מצות קלי.⁹ א"ר יוסה: מכיון שהתחיל במצוה, אומר לו: מְרוֹק.¹⁰

בביזה הוא נתעסק במצות ... אמרו: **טרח בת אשר** נשתירה מאותו הדור, הלך משה אצלה, אמר לה: כלום את יודעת היכן יוסף קבור? אמרה לו: ארון של מתכת עשו לו מצרים וקבעוהו בנילוס הנהר, כדי שיתברכו מימיו. הלך משה ועמד על שפת נילוס, אמר לו: יוסף, יוסף, הגיע העת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם, והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל, אם אתה מראה עצמך - מוטב, אם לא - הרי אנו מנוקין משבועתך". ודא עקא, שמשה שארבעים שנה טיפל בעצמות יוסף במסעות המדבר (ראו המדרשים על ארונו של יוסף שהיה מהלך בסמוך לארון העדות, ירושלמי ברכות פרק ב הלכה ג ועוד, דבריני **שני ארונות היו** בפרשת עקב), לא זכה לגמור את המצווה, אלא בני ישראל. תחת הנהגתו של יהושע שהוא מצאצאי יוסף (משבט אפרים).

⁶ כבר נגענו מעט בנושא מלכותו של יהודה בדבריני **נחשון הראשון** בפרשת נשא וכן בדבריני **מי ירד לים תחילה** בשביעי של פסח ובע"ה נשלים נושא זה בפרשת ויחי הבאה עלינו לטובה: מפני מה זכה יהודה למלכות. מה שחשוב כאן הוא שליהודה הייתה היכולת. הוא היה גביר באחיו, הוא היה מלך עליהם. ראו בראשית רבה פד יז: "בשבת יהודה הכתוב מדבר. בשלושה מקומות דיבר יהודה בפני אחיו ועשו אותו מלך עליהן: ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע, ויבוא יהודה ואחיו (בראשית מד יד), ויגש אליו יהודה (שם שם יח)". וכאן זה לא רק שבה, אלא אחריות, כפי שנראה בהמשך.

⁷ מקור שלישי למוטיב המתחיל במצווה הוא גומרה, הוא מעשה יהודה במכירת יוסף. נראה שהדגשת מלוכת יהודה, מעמדו בקרב אחיו ויכולתו להציל את יוסף, באים להסביר מדוע המדרש אינו מזכיר את ראובן שהתחיל במצוות הצלת יוסף ולא השלימה ("ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו" ונעלם). לראובן לא הייתה היכולת והמלוכה של יהודה. ולפיכך גם נדון יהודה ברותחין וקבר את אשתו ושני בניו (ביטוי ללא ספק קשה לגבי מי שמתחיל במצווה ואינו גומרה). פרשת יהודה ותמר, המתוארת בפרק לח בבראשית (ומהווה סדנה נפרדת במנהג הקריאה הקדום של ארץ ישראל) ובה מתו אשתו של יהודה ושני בניו ער ואונן, כלואה באמצע סיפור מכירת יוסף.

⁸ מדרש זה הוא המקור למדרש תנחומא הנ"ל ומקומו בפרשת וישב, שם הוא המקרה הראשון של "המתחיל במצווה" - יהודה. אחריו באים משה ופנחס. ראו גלגול המדרש גם בדברים רבה ח, תנחומא וישב יג ועוד. אך לא הבאנו את מדרש בראשית רבה זה רק בשל קדמתו לתנחומא, אלא בשל כמה דיוקים שרצינו לעמוד עליהם ולהרחיבם. ראשית, בניגוד למשה ופנחס, אצל יהודה מדובר בדיני נפשות, או בהצלת נפשות ומכאן אולי הלשון "היה לו להולילו על כתפו אצל אביו" וסמיכותה לביטוי הקשה שמי שלא גומר מצווה קובר את אשתו ובניו - מה שאכן אירע ליהודה. ראו מדרש בראשית רבה שם, פרשה אחת קודם (פד טז), הקושר כתרים לראובן שפתח בהצלת נפשות ולכן פותחת התורה את דיני ערי מקלט בתנחומא תחילה. אבל ראובן וגם יהודה לא השלימו את ההצלה ובוודאי שהצעת יהודה למכור את יוסף לישמעאלים היורדים מצרימה הייתה רק בדיעבד הצלה ליוסף. לכתחילה, עבד היורד למצרים שהיא "סגורה ומסוגרת", כלשון מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דעמלק פרשה א, שוב אינו יוצא משם לעולם וודאי שאינו חוזר משם חי. הביטוי הקשה "קובר אשתו ובניו" נאמר על יהודה, בבחינת מידה כנגד מידה ואין זה נכון לכל מי שמתחיל במצווה ואינו גומרה. זה המקרה הקיצון. דיוק נוסף, שכבר ראינו במדרש תנחומא, הוא שמי שגומר את המצווה - היא נקראת על שמו, גם אם הראשון עשה את רוב הטרחה כמשה (וכראובן), גם אם נמנעה ממנו השלמתה ע"י כח עליון כמשה שביקש להיכנס לארץ וסורב פעם אחר פעם. השני, שלא טרח בה אלא במעט, זוכה בה. יש עדיפות למשלים כנגד היוזם ודבר זה צריך עיון. כך או כן, הרי עונש או הפסד למי שלא השלים את המצווה ושכר גדול למי שהשלימה, ואולי לפנינו פירוש חדש למאמר חז"ל: "הוי מחשב הפסד מצווה כנגד שכרה" (אבות פרק ב משנה א).

⁹ הגמרא שם רוצה להוכיח ממשנה זו שמצוות העומר דוחה לא רק את שבת בלילה, אלא גם ביום. שכיוון שהתחיל במצווה בלילה, אומרים לו השלם אותה ואין מכאן ראייה שלכתחילה מצוות העומר דוחה את יום השבת. וכן הוא בירושלמי פסחים פרק י הלכה ה לעניין השלמת סיפור יציאת מצרים בליל הסדר עוד לפני מועד היציאה: "היאך מזכירין גאולה ואדיין לא נגאלו? והלא לא יצאו אלא בחצי היום ... אלא מכיון שהתחיל במצווה אומר לו מְרוֹק". הביטוי בירושלמי הוא: מְרוֹק או מְרוֹק, שהוא השלם ולסיים. ראו תוספות מסכת חולין כט ע"א: "מירק אחר שחיתתו על ידו - מירק לשון גמר כדאמרין במדרש מי שהתחיל במצווה אומרים לו מְרוֹק". ובפירוש ר"ש (ר' שמשון משאנץ) למשנה במסכת עוקצין פרק ב משנה ה: "שלא מירק - שלא גמר החתיכה מלשון המתחיל במצווה אומרים לו מְרוֹק". למרק בלשוננו היום הוא יותר לשטוף, לנקות, לצחצח ולהבריך (ראו במילונים), ככתוב בויקרא ו כא: "וימַרְק וְשִׁטַּף בַּיַּיִם" (ראו גם פירוש רש"י בדברי הימים ב ד טז על "נְחַשְׁתִּי מְרוֹק"), אבל נראה שזו משמעות דומה אם לא זהה של פעולת סיום המלאכה. ראו גם הביטוי בסיום תפילת עמידה יום הכיפורים: "ומה שחטאתי לפניך מְרוֹק ברחמיך הרבים וכו'", שהפך במקצת המחזוריים ל"מחך ברחמיך הרבים" ולא ברור מדוע. ועכ"פ, נראה שמכאן, מהירושלמי, מצוות העומר, מקור הביטוי השגור יותר בלשוננו היום: המתחיל במצווה אומרים לו גומר.

ילקוט שמעוני מלכים ב רמז רלו – הושע בן אלה

ר' נהוראי אומר: ... כל ההיא טיבותא עבד הושע בן אלה וכתוב: "עליו עלה שלמנאסר ויהי לו הושע עבד" (מלכים ב יז ג) ¹¹! אלא, כל המתחיל במצוה ולא גמרה, שלא אמר: הכל יעלו לירושלים, אלא אמר: מי שרוצה לעלות יעלה. שמת הקולר מצוארו ותלאו בצואר הצבור. ¹²

פירוש רבי בְּחַיִּי בן אשר דברים ג כד-כה – השלמת מצוות התורה בארץ

וזהו שאמר בתחילת דבריו שני שמות הקדושים, ¹³ על שם שכתוב: "אנכי ה' אלהיך" (שמות כ ב), וקשור הכתובים כן: אתה החילות לתת תורה על ידי ואין עיקר התורה אלא בארץ, והמתחיל במצוה אומרים לו גמור, אם כן: אעברה ואראה, ¹⁴ כך פירש מורי הרב הגדול ר"ש נר"ו. ¹⁵

כלי יקר פרשת ואתחנן פרק ד פסוק מא – תתחיל גם אם לא תזכה לגמור

"אז יבדיל משה שלוש ערים". בקישור פסוק זה עם הענין הקודם יצאו המפרשים ללקוט ולא מצאו ביאור מספיק ומהו לשון אז. ועתה הטה אזנך ושמע, כי מצינו שהאדם מתחיל במצוה אף על פי שאינה יכולה לבוא לידי גמר על ידו, מכל מקום מצוה שבאה לידי חייב לקיימה (מכות י א). ¹⁶ כמו שמצינו בדוד שאמר לשלמה בנו: "והנה בעניי הכינותי לבית ה' זהב וגוי" (דברי הימים א כב יד) אף על פי שידע שהוא אינו יכול לגמור המצוה כי לא הורשה לבנות הבית, מכל מקום התחיל במצוה, אף על פי שידע באמת שלא תהיה במלואה וטובה כי אם על ידי בנו. דרך משל איש זקן הנוטע אילן לאתרוג של מצוה אף על פי שהוא יודע באמת שלא יוכל לבוא לידי מצוה זו מכל מקום בניו יכולין לבוא לידי קיומה, וכן עניינים רבים נמצאו על זה האופן. ¹⁷

ספר כללי המצוות ¹⁸ ערך גמר – עוד בשבח התחלת מצוה

לעולם ישתדל אדם לגמור כל מצוה שהתחיל בה, שאם באו אחרים וגמרוה נקראת על שמם ... וכל העושה מצוה ואינו גומרה ובא אחר וגמרה נקראת על שמו. ¹⁹ ואעפ"כ, אם בא לידו של אדם חצי מצוה ואין בו יכולת לגמור את כולה, אל יניח לעשות חצי מצוה, ²⁰ דגרסינן בפרק אלו הן הגולין ... זה משה רבינו שהיה יודע שאין שלוש

¹¹ ראו גמרא תענית דף ל ע"ב: "לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב ... עולא אמר: יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות (שומרים) שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים, שלא יעלו ישראל לרגל, ואמר לאיזה שירצו יעלו".

¹² ראו כל העניין בירושלמי תענית פרק ד הלכה ז, אך שם לא מובא הנימוק של המתחיל במצוה. וזו כנראה תוספת של ילקוט שמעוני. ועל"פ הרי לנו מקרה רביעי של המתחיל במצוה ולא גמרה, מלך ישראל הושע בן אלה, שבימיו חרבה מלכות ישראל ואילו רק סיים את המצוה, אילו לא רק פתח את הגבול שהיה חסום בין שתי מלכויות ישראל, אלא היה מעודד את העלייה לירושלים ואולי מחדש את אחדות העם, היה נמנע חורבן מלכות ישראל (עשרת השבטים).

¹³ הכוונה שם למשה שבתחנונו להיכנס לארץ משתמש בשני השמות: הויה ואלוהות, ככתוב בתחילת פרשת ואתחנן: "ה' אלהים אֱתָהּ הַחַלּוֹת לְהָרְאוֹת אֶת עֲבָדָי וכו'", בדומה ל"אני ה' אלהיך" של עשרת הדברות, כפי שהוא ממשך ודורש.

¹⁴ חזונו אל משה שכידוע מתחבט ומתחנן להיכנס לארץ ומעלה, עפ"י המדרש, טענות מטענות שונות. ראו דברינו [כאן](#) [הירדן הזה](#) וכן [אין לבריה כלום אצל בוראה](#) בפרשת ואתחנן. וכאן מצאנו טענה נוספת של משה: התחלתי במצוה של קיום התורה, תן לי לגמור אותה. ואין גמירת השלמת התורה, אלא בארץ ישראל שם עיקר מצוותה (דברינו [קיום המצוות בארץ](#) בפרשת ראה). ראו גם פירוש אברבנאל בשמות ג יא שמשתמש במוטיב המתחיל במצוה להסביר את סירובו של משה לקבלת השליחות לכתחילה: "והודיעו עם זה שהיציאה ממצרים תהיה על ידו ... אבל לא אמר לו שיעלם אל הארץ. ומזה נפל חשש בלב משה, אולי הוא יוציא אותם ממצרים אבל לא יזכה להכניסם לארץ, ויהיה הוא מתחיל במצוה ואיש אחר יגמרה. ועל כן היה משה נשמת מהשליחות ותלה הדבר בעצמו שהיה בלתי ראוי אליו". בצירוף שני הפירושים אומר משה לקב"ה: אני לא רציתי את השליחות לכתחילה משום שידעתי שלא אזכה להשלימה. עכשיו שכפית עלי והתחלתי במצוה (במשימה) – תן לי להשלים אותה. ולא זכה משה.

¹⁵ נר"ו הוא ראשי תיבות של נְטִרְיָה, רְחֻמָּנָא וּפְרָקְיָה, בדומה ליצ"ו - ישמרהו צורו ויחיהו, ה"ו - השם יחיהו וישמרהו וכיוצא באלה. והר"ש הוא מן הסתם רבינו שלמה – הרשב"א שהיה רבו ומורו של רבי בחיי בן אשר והיה עוד בין החיים כאשר רבי בחיי הביא פירוש זה משמו.

¹⁶ ראו שם: "דרש רבי סימאי, אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה (קהלת ה ט)? אוהב כסף לא ישבע כסף - זה משה רבינו, שהיה יודע שאין שלוש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען, ואמר: מצוה שבאה לידי אקיימנה".

¹⁷ והוא ממשך שם ומקשר את מצוות ערי מקלט עם הפסוקים הקודמים לה בפרשת ואתחנן, ואומר: "ועל זה נאמר בפסוק הקודם ושמרת את חוקיו ואת מצוותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך ולבניך אחריו. רצה לומר, שאם תבוא לידך איזו מצוה תקיימה היום לאלתר אף על פי שאין טובה נגמור ונראה לאלתר, כי אם בזמן שבניך אחריו יגמרו המצוה. מכל מקום תעשה המצוה היום לאלתר בין שייטב לך רצה לומר שבידך לגומרה, בין שייטב לבניך אחריו כי אין בידך לגומרה". ראו גם פירוש תפארת ישראל - יכין מסכת מכות פרק ב משנה ד הקובעת שרק משהופרו ערי המקלט בארץ ישראל המערבית, פעלו ערי המקלט שהפריש משה בעבר הירדן המזרחי: "דאע"ג דהפרשת כל הו' ערים מצוה אחת היו, ומשה רבנו ע"ה לא היה בידו לגמור כל המצוה, ואפילו הכי הפריש מה שהיה יכול, ואף שלא קלטו עדיין". ועל [משה וערי המקלט](#) כבר הרחבנו לדרוש בדברינו בפרשת ואתחנן.

¹⁸ לר' יוסף ב"ר אברהם ג'יקטיליא, מקובל ופיטון, ספרד מאה 14.

¹⁹ עד כאן כמקורות 'הקלאסיים', אבל בלשון רכה ומפויסת. לכתחילה וודאי שהשלמת המצוה היא דבר חשוב.

²⁰ אל ימנע מלעשות חצי מצוה - אל יניח מלעשות חצי מצוה.

[ערים] שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש שבארץ ישראל, אמר מצוה שבאה לידי אקיימנה. ומכל מקום, המתחיל במצוה שכרו גדול דגרסינן בפרק אלו הן הגולין ... מפני מה זכה ראובן לימנות בהצלה תחילה, מפני שהוא פתח בהצלה תחילה, שנאמר: וישמע ראובן ויצילהו מידם. ולא עוד, אלא אפילו יעשה אדם מעט מזער מאי זו מצוה שתהיה, אותו המועט עתיד להצטרף עם כל שאר זכויותיו לחשבון גדול למתן שכרו.²¹

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: נושא משלים לנושא דף זה הוא הכלל: מצווה הבאה לידך אל תחמיצנה, וכלשון המקור במכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה ט: "ושמרתם את המצוות. כדרך שאין מחמיצין את המצה, כך אין מחמיצין את המצוה, אלא אם באה מצוה לידך עשה אותה מיד".

²¹ נראה שפרשני המקרא והראשונים, מנסים לאזן את הראייה החד-צדדית של המדרשים שהבאנו לעיל שכולם בשבח מי שגמר את המצווה וחלקם אף בגנות ובדברים קשים כנגד מי שהתחיל ולא סיים. הם טורחים ומוצאים מקורות מאזנים, כולל על משה עצמו שלא זכה להשלים את מצוות העלאת עצמות יוסף, אבל לא נמנע מלהתחיל את מצוות ערי מקלט, הגם שידע שלא רק שלא זכה להשלימה ושהקצאת הערים בעבר הירדן המזרחי אין בה שום אפקט מעשי. וגם מקומו של ראובן לטובה, לא נפקד כאן. ואם נקשר את דברי כלי יקר לעיל עם פירוש רבינו בחיי לעיל (לאחר שכבר קשרנו בין רבינו בחיי ואברבנאל בהערה 14), נקבל שמשה מנסה להיכנס לארץ בשל הכלל המתחיל במצווה הוא גומרה וגם משלא נענה, אין הוא מהסס להתחיל במצוות ערי מקלט שברור שלא יזכה להשלימה. הרי לנו ממש עצמו את האיזון המתבקש. השלמת מצווה והבאתה לגמר בלי לנטוש אותה באמצע, מחד גיסא; ויזום מצווה והתחלתה גם אם ברור שלא תוכל להשלימה, מאידך גיסא. ואולי טוב מכולם, התחלת מצוות ארוכות טווח, כנטיעת אתרוגים, בניית הארץ ושכלולה והעברתה לדור הבנים והנכדים שגם הם לא ישלימוה, אלא יעבירוה לבניהם ובני בניהם בשרשרת הדורות. כמאמר חכמים: "לא עליך המלאכה לגמור" (אבות ב טז) וכאותו זקן שנטע חרוב לשבעים שנה ולימד את חוני המעגל לקח (תענית כג ע"א). ונראה שאין איחול טוב מזה בראש חודש מנחם אב. שנזכה.